

RÅD OG VINK

- OM STØRRE SKRIFTLIG OPGAVE MED DANSK (HF)

FORORD	2
EMNE- OG TEKSTVALG	2
FAGKOMBINATIONER	3
Dansk- engelsk.....	3
Dansk-samfundsfag.....	4
Dansk-historie	4
Kan man arbejde med et udenlandsk værk i oversættelse?	5
Kan man arbejde med et medieværk uden tilhørende tekst?	5
OPGAVEFORMULERINGEN	6
Skal fagene vægte lige, hvis to fag indgår?	6
Skal der være eksplicitte krav om tekstanalyse i alle opgaveformuleringer?	6
Hvor tæt på undervisningen kan en opgaveformulering være?	6
Hvad kan det ukendte element bestå i?.....	7
CENSURERINGEN	7
Hvilken rolle spiller danskfagets faglige mål i bedømmelsen?	8
Hvordan forholder man sig som censor, hvis en opgaveformulering er skyld i en svag besvarelse?	8
Hvordan forholder man sig i tilfælde af uenighed?	8
Hvem kan klage, og hvordan skal censor forholde sig?	8

FORORD

Formålet med denne Råd og vink-tekst er at belyse SSO fra en danskfaglig vinkel. Teksten giver svar på typiske spørgsmål og problemfelter, når vejledere og censorer kontakter fagkonsulenten i forbindelse med SSO-besvarelser udarbejdet i dansk eller med dansk som det ene fag. I første afsnit fokuseres overordnet på emne- og tekstvalg. Derefter følger et afsnit om tre af de hyppigst forekommende fagkombinationer med dansk. Udarbejdelse af opgaveformulering og censurering behandles i de to efterfølgende afsnit. Der er alene fokus på danskfaget, og med vægten på dansk i samspil med andre fag. I forbindelse med mere overordnede spørgsmål henvises til den generelle vejledning for SSO.

EMNE- OG TEKSTVALG

Danskfaget kan medvirke i alle former for projekter, hvor der indgår et tekstarbejde, der bringer fagets faglige mål i spil. Dansk kan indgå på en af to måder:

1. *Emnet er danskfagligt.* Dette ses ofte i samspillet med fag, som danskfaget har kernestof til fælles med. Eksempler på danskfagligt kernestof, som kommer i spil i disse projekter:
 - Litteraturhistorie
 - Forfatterskaber
 - Nyhedsformidling og nyhedskriterier
 - Talegenrer
 - Dokumentarudsendelser
2. *Måden der arbejdes med emnet på er danskfaglig.* Emnet kan være meget langt fra det danskfagligt kernestof, men formidlingen af stoffet er så fokus for analysen. Og her bidrager danskfaget ofte med:
 - Kommunikationsanalyse
 - Retorisk analyse
 - Argumentationsanalyse
 - Stilistisk analyse
 - Medieanalyse (bredt forstået)

Tekstbegrebet er udvidet, hvilket vil sige, at der kan være tale om trykte såvel som elektroniske tekster, visuelle såvel som auditive. I tekstarbejdet skal der arbejdes med, *hvordan* teksten virker. En hvordan-vinkel sikrer, at kursisten har et analytisk fokus og eksempelvis interesserer sig for tekstens virkemidler eller argumentation. Det er naturligvis ikke nødvendigt, at selve ordet bruges i opgaveformuleringen. Også et implicit ”hvordan” kan hjælpe kursisten på vej.

I vejledningsfasen kan man med fordel opfordre kursisten til at afgrænse og skærpe fokus så meget, *at det er muligt at fortælle i én sætning, hvad projektet drejer sig om.* Dette er særligt vigtigt, hvis der skrives i to fag. Hvis det ikke er muligt at få begge fags fagligheder i spil i denne ene sætning, er der overhængende risiko for en todelt besvarelse, hvor fagene ikke reelt spiller sammen.

Eksempler:

Hvordan afspejler målgrupperne sig i SAS-reklamerne *Så godt som hjemme?* (dansk alene)

Hvordan påvirker medierne meningsdannelsen? (dansk og samfundsfag)

Hvorfor er Stieg Larssons krimitrilogi så populær? (dansk alene)

FAGKOMBINATIONER

Mange SSO-projekter skrives i dansk alene. Da den største udfordring ligger i det faglige samspil, vil tværfaglige besvarelser imidlertid være i fokus. Dansk indgår i samspil med mange forskellige fag. De tre hyppigste fagkombinationer kommenteres nedenfor.

Dansk- engelsk

SSO-projekter med dansk i samspil med engelsk er den hyppigst anvendt fagkombination. Projekterne består oftest i varianter af nedenstående:

- Analyse og fortolkning af en engelsk roman
- Analyse og fortolkning af en engelsk spillefilm (med et litterært fokus)
- Analyse af en engelsk dokumentarfilm (med et sprogligt eller mediemæssigt fokus)

Der kommer mange vellykkede besvarelser ud af samarbejdet, men de mange besvarelser rejser samtidig et centralt spørgsmål: *Hvordan sikrer opgavestillerne, at der reelt lægges op til en tværfaglig besvarelse?* Spørgsmålet er afledt af det faktum, at læreplanerne for de to fag har meget kernestof og mange faglige mål fælles.

I begge fag arbejder eleverne med:

- tekstanalyse med anvendelse af et fagligt begrebsapparat
- litteraturhistorie
- tekster i forskellige genrer (litterære og ikke-litterære)
- tekster fra forskellige perioder
- engelsksprogede tekster (et krav i engelsk og en mulighed i dansk, i oversat form)

Det er derfor i begge fag muligt at arbejde med eksempelvis en engelsksproget roman, men derved lever besvarelsen ikke automatisk op til læreplanens krav. Opgaveformuleringen skal lægge op til *tværgående faglige krav i de indgående fag*.

I forlængelse af de mange ligheder i de to fags kernestof og faglige mål, kan det umiddelbart være en udfordring at skulle leve op til de tværgående faglige krav. Omvendt er det ikke ønskeligt at forbyde et samspil mellem fag, hvor det er indlysende, at samspillet kan føre til faglig fordybelse.

Derfor er det i SSO-sammenhæng tilladt at indfri de tværgående krav i projekter med engelsk og dansk på følgende måde:

- komparative analyser, hvor både engelske og danske tekster indgår
- analytisk fokus på en engelsksproget tekst, og med obligatorisk perspektivering til en dansk tekst
- analytisk fokus på en dansksproget tekst, og med obligatorisk perspektivering til en engelsk tekst
- analytisk fokus på en engelsksproget tekst, og med brug af teorier eller metoder, som rækker ud over, hvad man vil forvente i engelskfaget. Der kunne eksempelvis være tale om et medieanalytisk fokus på nyhedskriterier eller brugen af fiktions- og faktakoder. Det kunne også som i eksemplet nedenfor være anvendelse af en specifik litterær analysestrategi.
- opgavens genstandsfelt (analysen af tekst/film) inkluderer forståelse af kultur og samfundsforhold (*setting*) i det engelsksprogede land:
 - hvem er modtager af teksten?
 - hvordan repræsenterer teksten kulturområdet?
 - på hvilken måde afspejles den engelsksprogede kultur stilistisk?

Eksempel

Hvorfor fascineres vi af krimireportager?

Gør rede for hovedtræk i krimireportagen som genre. Giv i forlængelse heraf en sammenlignende analyse af Truman Capote: *In Cold Blood* fra 1965 og Peter Lundin: *En morders bekendelser* fra 2009 med fokus på fremstillingerne af den psykopatiske morder, herunder brug af genrer som dokumentarisme, selvbiografi, krimi og fiktion. Diskuter krimireportagens fascinationskraft med inddragelse af bogernes modtagelse i medierne.

Dansk-samfundsfag

Mediestoffet er et oplagt mødested for dansk og samfundsfag. Samme tekstmateriale (eksempelvis debatprogrammer, argumenterende tekster, kampagnemateriale fra politiske partier) kan anvendes i begge fag. Optikken vil være forskellig, og netop derfor kan fagene arbejde frugtbart sammen.

Eksempel:

Hvordan påvirker medierne meningsdannelsen?

Gør rede for mediernes rolle i formidlingen af politiske sager. Kom herunder ind på teorier om mediernes påvirkning. Analysér en selvvalgt politisk sag med fokus på, hvordan medierne håndterer sagen. Du skal i din analyse undersøge, hvordan sagen vinkles og iscenesættes i medierne. Diskuter styrker og svagheder ved det moderne mediebillede, herunder mediernes indflydelse.

Der er hvert år mange projekter, hvor fagene arbejder sammen med forskellige problemstillinger i relation til det senmoderne samfund. Her er danskfaget typisk repræsenteret med en litterær tekst af nyere dato. Fokus er ofte på i litteraturen at få be- eller afkræftet de samfundsfaglige teorier om senmodernitet, som eleven skal arbejde med i projektet. Man skal her være opmærksom på, at samfundsfag lægger vægt på, at der er et samspil mellem fiktion, teori og empiri. Ved empiri forstår samfundsfag kvalitative eller kvantitative data om samfundsforhold. Faglige mål i samfundsfag handler om samspil mellem teori/begreber og empiri, så for at opfylde faglige mål i samfundsfag, skal samfundsfaglig empiri også med på en eller anden måde. Det kan ske ved at vedlægge et bilag med statistik eller interviews, som skal inddrages, eller ved at bede eleven om selv at finde og inddrage empiri, som det sker til sidst i eksemplet nedenfor.

Eksempel:

Hvilke bud på forebyggelse af negativ social arv giver henholdsvis litteraturen og samfundsvidenskaben?

Gør rede for begrebet negativ social arv, idet du inddrager Pierre Bourdieus teori. Med udgangspunkt i ovenstående skal du analysere og fortolke Jakob Ejersbos ”Nordkraft” (2003). Analysen skal fokusere på fremstillingen af misbrugsmiljøet og i forlængelse heraf indeholde en karakteristik af centrale personer. Udvalg mindst to personer til nærmere behandling. Diskuter, hvorvidt samfundet kan forebygge negativ social arv. Du skal inddrage såvel romanen som samfundsfaglige teorier og empiri.

Dansk-historie

Særligt det litterære stofområde i danskfaget bringes i spil i SSO-projekter, hvor dansk og historie indgår. Et periodefokus er oplagt. Historiefaget medvirker med viden og kilder fra perioden, danskfaget medvirker med den kunstneriske reaktion på og forholdet sig til det periodetypiske. Igen er det en fordel, hvis kursisten i én sætning kan skitsere sit hovedfokus. Dette forebygger besvarelser, der redegør for en periode, uden at have et egentligt ærinde.

Eksempel:

Hvordan har dansk litteratur og film behandlet besættelsestidens stikkerdrab ?

Giv en sammenlignende analyse og fortolkning af henholdsvis Martin A. Hansens *Dialog om drab og ansvar* (1944) og filmen *Flammen og citronen* (2008). Analysen skal fokusere på, hvordan henholdsvis teksten og filmen fremstiller stikkerdrab. Diskutér muligheder og begrænsninger i fiktionstekster som historieformidlere.

Hvordan bidrog centrale forfattere til den danske nationalisme i 1800-tallets første halvdel?

Definer begrebet nationalisme og gør rede for baggrunden for 1800-tallets danske nationalisme. Giv i forlængelse af redegørelsen en sammenlignende analyse og fortolkning af de vedlagte tekster af Grundtvig, H. C. Andersen og Blicher. Analysen skal fokusere på teksternes holdninger og sproglige virkemidler. Diskutér i en perspektivering, hvordan nationalismebegrebet anvendes i dag. Vedlagte tekster:

N.F.S. Grundtvig: Danmarks trøst
St. St. Blicher: Kjær est du Fødeland
H.C. Andersen: I Danmark er jeg født

Nedenfor bringes svar på typiske spørgsmål.

Kan man arbejde med et udenlandsk værk i oversættelse?

Ja. Verdenslitteratur i oversættelse er en del af stoffet i det litterære stofområde. Også i de andre stofområder er det tilladt at arbejde med oversatte tekster. Men der skal være tale om autoriserede oversættelser. En oversættelse må ikke udarbejdes af vejlederen eller kursisten selv. Hvis engelsk medvirker som det andet fag, er en oversættelse ikke nødvendig.

Kan man arbejde med et medieværk uden tilhørende tekst?

Ja. Men man skal være opmærksom på, at eleverne i udgangspunktet ikke (hvis engelsk ikke medvirker) kan arbejde med en udenlandsk film, da denne jo ikke er oversat. Og her er det ikke nok med danske undertekster. En undtagelse fra denne regel gælder, hvis fokus i analysen eksplicit er på ikke-sproglige aspekter ved filmen. Det betyder, at en analyse af en udenlandsk film kan komme på tale, hvis der lægges op til en analyse med fokus på eksempelvis forløb, fremstillingsform eller fiktions- og faktakoder.

OPGAVEFORMULERINGEN

Den gode opgaveformulering kan ikke sættes på formel. Men erfaringer tyder på, at nedenstående er gode pejlemærker, når danskfaget indgår.

Opgaveformuleringen...

- er afgrænset og peger på en konkret tekst
- lægger eksplicit op til danskfaglig analyse
- sikrer, at den danskfaglige analyse er en nødvendighed i lyset af det overordnede, tværfaglige fokus i projektet
- sikrer, at det er tydeligt, at to fag er i spil i opgaven.

Opgaveformuleringen udfærdiges af kursistens vejleder(e). Den skal rumme fagspecifikke, henholdsvis flerfaglige krav i de indgående fag, og der skal være krav om fordybelse, der på væsentlige punkter ligger ud over arbejdet i de(t) pågældende fag. Opgaveformuleringen skal være konkret og afgrænset og skal præcist angive, hvad der kræves af kursisten, og den skal inddrage nogle aspekter eller være ledsaget af bilag, der ikke er blevet drøftet under vejledningen. Opgaveformuleringen skal have en sådan form, at kursisten ikke på forhånd kan udarbejde detaljerede dele af den endelige besvarelse, men samtidig være udformet sådan, at der tages hensyn til de overvejelser, kursisten har gjort sig om opgaven i vejledningsperioden.

(Citat fra læreplanen for SSO)

Man kan i opgaveformuleringen vælge at starte med et overordnet spørgsmål (svarende til den sætning, kursisten har taget udgangspunkt i i vejledningsfasen), som efterfølgende foldes ud i de konkrete anvisninger til kursisten. Der er ikke regler for, hvordan anvisninger formuleres. Man kan tage udgangspunkt i Blooms taksonomi, i Solotaksonomien eller i en tredje form. Det vigtige er i alle tilfælde, at det er klart for kursisten, hvad opgaven går ud på, og at den stillede opgave svarer til det faglige niveau, man kan forvente, når de involverede fag indgår på det højeste niveau, kursisten har faget på.

Nedenfor bringes svar på typiske spørgsmål om opgaveformuleringer.

Skal fagene vægte lige, hvis to fag indgår?

Det skal fremgå tydeligt, hvilke forventninger der er til fagenes medvirken i projektet. Det ene fag kan ikke være altdominerende, men det er ikke tanken, at man i alle opgaveformuleringer skal stræbe efter en 50/50-vægtning. Og især ikke, hvis man i forlængelse heraf forventer, at vægtningen afspejler sig i lige mange sider i besvarelsen. Det er vigtigere, at faget kvalitativt er fornuftigt repræsenteret, end at der er tale om kvantitativ ligevægt. Man skal kunne få øje på dansk som et A-niveaufag, og derfor er det som nævnt ovenfor centralt, at der lægges op til brug af et danskfagligt begrebsapparat og et *hvordan*-fokus.

Skal der være eksplicite krav om tekstanalyse i alle opgaveformuleringer?

Ja. Det er vigtigt, at kursisten ikke kan komme i tvivl om, hvad der skal stilles op med den eller de tekster, der skal arbejdes med. Det er ikke et must, at ordet analyse indgår, men det er en god idé. Og hvis man ikke anvender ordet analyse, må det på anden måde fremgå, at man skal nærlæse og vurdere teksten med henblik på at undersøge, hvordan den virker.

Hvor tæt på undervisningen kan en opgaveformulering være?

I læreplanen for SSO hedder det, at opgaveformuleringen ”ikke direkte (kan) bygge på den del af fagenes stof, der allerede er indgået i den enkelte kursists undervisning. Der er dog intet til hinder for, at besvarelsen udarbejdes i forlængelse af arbejdet i de(t) indgående fag eller har forbindelse hermed”.

I danskfaget betyder det, at kursisten i udgangspunktet ikke kan arbejde med en tekst, som allerede har været anvendt i undervisningen. Man må eksempelvis sige nej til elever, der ønsker at arbejde med en roman, som klassen har læst helt eller delvist. Det samme gælder, hvis kursisten har læst værket som et af de selv læste værker. Der kan være særlige undtagelser, som må bero på en konkret vurdering foretaget af vejlederne. Et eksempel kan være en elev, der ønsker at bruge en bestemt roman med et specifikt sprogligt fokus. Hvis et uddrag af denne

roman har været læst i undervisningen med et helt andet (og for projektet irrelevant) fokus, må det skønnes, at kursisten ikke profiterer af at genbruge teksten.

Det hedder endvidere i læreplanen for SSO, at opgaveformuleringen skal indeholde krav om fordybelse, ”der på væsentlige punkter ligger ud over arbejdet i de(t) pågældende fag”. Det vil være forskelligt fra fag til fag, hvor meget der skal til, for at indfri dette krav. I dansk er det ikke nødvendigt eksempelvis at gøre brug af en analysestrategi, som ikke er anvendt i undervisningen. At anvende en kendt analysestrategi på en ukendt tekst er tilstrækkeligt.

Hvad kan det ukendte element bestå i?

Det fremgår i læreplanen, at opgaveformuleringen skal ”inddrage nogle aspekter eller være ledsaget af bilag, der ikke er blevet drøftet med kursisten under vejledningen”.

Ukendte bilag er med andre ord en mulighed, men ikke et krav. De ukendte aspekter kan bestå i en særlig vinkling i tekstanalysen, en perspektivering til en selvvalgt tekst eller fx en inddragelse af en anmeldelse af den tekst, som kursisten skal arbejde med. Det ukendte må, som det fremgår i citatet til højre, ikke blive for styrende. Derfor skal det ikke indgå med stor vægt i opgaveformuleringen.

Opgaveformuleringen ”skal inddrage nogle aspekter eller være ledsaget af bilag, der ikke er blevet drøftet under vejledningen”. Opgaveformuleringen skal altså indeholde noget ukendt, således at besvarelsen ikke kan udarbejdes på forhånd. Modsat skal der i udformningen af opgaveformuleringen tages behørigt hensyn til drøftelserne med kursisten. Her er der tale om en balancegang mellem det ventede og det uventede. Det kan være en god idé at vedlægge et mindre materiale/bilag til opgaveformuleringen med krav om at inddrage det i besvarelsen. Materialet bør dog være af begrænset omfang, og skal altid stilles til rådighed af vejleder(ene) og vedlægges i forbindelse med udleveringen af opgaveformuleringen, ligesom det i givet fald også skal fremsendes til censor.. (Citat fra vejledningen til SSO)

CENSURERENGEN

Censur baserer sig på gensidig respekt og tillid. Udgangspunktet må altid være, at den kollega, man censurerer med, gør sit arbejde ordentligt og er villig til at gå i dialog.

Både vejleder og censor er fagpersoner, men det er vigtigt at huske på, at der ikke er tale om en særfaglig bedømmelse. Nok skal man beherske *relevante* faglige mål i de indgående fag, men man skal først og fremmest demonstrere evne til faglig fordybelse på tværs af de to fag. Eller med en formulering hentet fra Råd og vink til eksamensbekendtgørelsen: ”**En flerfaglig besvarelse skal bedømmes ud fra sin helhed og ikke som et kompromis mellem to enkeltfaglige bedømmelser**”.

Målet med studieretningsprojektet er, at eleverne skal kunne:

- demonstrere evne til faglig fordybelse og til at sætte sig ind i nye faglige områder
- demonstrere evne til at udvælge, anvende og kombinere forskellige faglige tilgange og metoder og dermed forstærke den faglige fordybelse
- beherske relevante faglige mål i de indgående fag
- udvælge, bearbejde og strukturere relevant materiale
- demonstrere evne til faglig formidling
- besvare en stillet opgave fyldestgørende, herunder at der er overensstemmelse mellem opgaveformuleringen og opgavebesvarelsen
- beherske fremstillingsformen i en faglig opgave (f.eks. citatteknik, noter, kilde- og litteraturfortegnelse).

(Citat fra læreplanen til SSO)

Nedenfor bringes svar på typiske spørgsmål vedrørende censureringen.

¹ http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Gym/PDF11/110222_raad_og_vink_eksamensbekendtgorelsen.ashx

Hvilken rolle spiller danskfagets faglige mål i bedømmelsen?

De faglige mål fra de medvirkende fag er eksplicit nævnt som en af pindene i de faglige mål for SSO. Derfor er de naturligvis centrale. Blot må det ikke føre til, at man alene ser på besvarelsen med udgangspunkt i danskfagets læreplan. Der er mange faglige mål i SSO, og de skal alle indgå i bedømmelsen.

Når analyse og fortolkning finder sted i danskfaget, kan vi med rette forvente, at kursisten kommer rundt om mange aspekter ved teksten. Analysen og fortolkningen i SSO-sammenhæng vil imidlertid være farvet af fokus i projektet, som igen afspejler hvilket fag, der eventuelt arbejdes sammen med. Det er derfor ikke rimeligt at forvente en ganske bestemt analyse, med mindre der lægges op til netop denne analyse i opgaveformuleringen.

Hvordan forholder man sig som censor, hvis en opgaveformulering er skyld i en svag besvarelse?

Man kan ikke i voteringen kompensere for en dårlig opgaveformulering. Og det må bero på en konkret vurdering, om det er opgaveformuleringen, der er årsag til en mangelfuld besvarelse. Hvis det ikke giver mening, eller der er formodning for, at det ikke giver mening, at bedømme en besvarelse på grund af opgaveformuleringen (der i større eller mindre grad ikke lever op til især SSO-læreplanens pkt. 5.1), skal censor kontakte rektor eller forstander på eksaminandens skole. Der kan i givet fald blive tale om en konstateret fejl og mangel iht. §45 i Eksamensbekendtgørelsen, der skal udbedres. Her kan omprøve komme på tale.

Hvordan forholder man sig i tilfælde af uenighed?

Uenighed bør i første omgang føre til genlæsning af de dele af besvarelsen, der er årsagen til uenigheden. Hvis heller ikke en genlæsning kan etablere enighed, må man handle som foreskrevet i karakterbekendtgørelsen², citeret til højre. Det betyder, at kursisten eksempelvis får karakteren 7, hvis censor vurderer præstationen til 4, mens vejleder spiller ud med 10 eller 12. Det må tilstræbes, at denne ordning kun tages i brug i yderste nødstilfælde, og det må i den forbindelse understreges, at strategisk karaktergivning naturligvis ikke må finde sted.

§ 14. Hvor en censor eller eksaminator medvirker, fastsætter denne karakteren. Hvor der ved bedømmelsen medvirker både en censor og en eksaminator, fastsættes karakteren efter drøftelse mellem dem.
Stk. 2. Hvis censor og eksaminator ikke er enige om en fælles bedømmelse, giver de hver en karakter. Karakteren for prøven er gennemsnittet af disse karakterer afrundet til nærmeste karakter i karakterskalaen. Hvis gennemsnittet ligger midt imellem to karakterer, er den endelige karakter nærmeste højere karakter, hvis censor har givet den højeste karakter, og ellers den nærmeste lavere karakter.
(Citat fra karakterbekendtgørelsen)

Hvem kan klage, og hvordan skal censor forholde sig?

Det hedder i Råd og vink til eksamensbekendtgørelsen, at *eksaminandens vejleder, uanset om denne har været bedømmer eller ikke, ikke over for eksaminanden bør give udtryk for sin egen bedømmelse af opgaven. Læreren skal endvidere afholde sig fra at bistå eksaminanden med udformningen af en klage over bedømmelsen.* Det er med andre ord alene kursisten selv, der kan klage. Hvis rektor/forstander vælger at fremme sagen, vil de involverede bedømmere hver især blive bedt om at udarbejde en faglig udtalelse. Denne udtalelse skal forholde sig konkret til de faktiske omstændigheder, som klager har angivet. De faglige udtalelser skal endvidere indeholde andre relevante oplysninger, der har haft betydning for vurderingen og bedømmelsen. Såfremt rektor/forstander i forlængelse af redegørelsen vælger at sende besvarelsen til ombedømmelse, vil de faglige udtalelser blive medsendt samme med de øvrige sagsakter.

Ombedømmelsen kan føre til en lavere karakter end den oprindelige.

² <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=25308>